

התחייבויות תלויות, האמנם?*

אמיר סוראיה, ** רו"ח

שלומי שוב, ** רו"ח

1. הקדמה

פעילות עסקית, כמו גם פעילות כלכלית אחרת, מתרחשת בסביבה המאופיינת באי-ודאויות, כך שלגבי מרבית העסקאות המתבצעות והאירועים המתרחשים יותר מתוצאה כלכלית אחת הינה אפשרית. כפועל יוצא, רוב המידע הכספי כפוף לאי-ודאויות שבעטיין פריטים מסוימים אשר בדעבד היו מקיימים את המאפיינים החיוניים להכרה בדוחות הכספיים, כנכס או כהתחייבות, מוכרים בדוחות הכספיים כהכנסה, כהוצאה, כרווח או כהפסד, או אף אינם מוכרים כלל בדוחות הכספיים. מנגד, אי-ודאויות עשויות להביא לכך שפריטים מסוימים, אשר בדעבד לא היו מקיימים את המאפיינים החיוניים להכרה בדוחות הכספיים כנכס או כהתחייבות, מוכרים בדוחות הכספיים כנכס או כהתחייבות. עיוותים אלה אינם נובעים מטעות או הטיה, אלא מהווים תוצר מובנה של מגבלות הדיווח הכספי, שהרי במועד ההערכה הופעל מיטב שיקול הדעת שהתברר כמוטעה EX-POST.

השפה החשבונאית, איפוא, נדרשת להתמודד עם אי-ודאויות המובנות בפעילות הכלכלית ולפיכך הדיווח הכספי אינו יכול להימנע מלהישען במידה רבה על אומדני והערכות ההנהלה, כאשר התוצאות בפועל עשויות להיות שונות מהם. בכדי להתמודד עם אי-ודאויות הטמונות בסביבת הדיווח הכספי, אימצה המסגרת המושגית את עקרון הזהירות (Prudence), לפיו נדרשת מידת זהירות ביישום השיפוט הנדרש על מנת לבצע אומדנים המתחייבים בתנאי אי-ודאות, כך שנכסים והכנסה לא יוצגו בערך גבוה מדי, וההתחייבויות והוצאות לא יוצגו בערך נמוך מדי.

אחת הדוגמאות הנפוצות להשפעה של אי-ודאות על הדיווח הכספי נוגעת לטיפול החשבונאי בהתחייבויות שעיתוי פירעונן או סכומן אינו וודאי ("הפרשות"). בתקינה החשבונאית הקיימת, על

פי רוב, למידת אי-הודאות הכרוכה בסילוקה של מחויבות, השפעה מכרעת על מועד ההכרה במחויבות כהתחייבות בדוחות הכספיים ועל הגילוי הנדרש בדוחות הכספיים. בכדי להתמודד עם אי-ודאויות אלה, התקינה החשבונאית הקיימת על פי רוב מאמצת רף הסתברותי להכרה ראשונית בהפרשות ורף הסתברותי לגילוי בדבר התחייבויות תלויות.

כך לדוגמה, תנאי הכרחי להכרה בהפסד תלוי בתקן חשבונאות אמריקני מספר 5 (SFAS) בדבר תלויות, הינו שהמידע הקיים טרם אישור הדוחות הכספיים מעיד על כך שצפוי (Probable), דהיינו, Likely To Occur, שנכס נפגם או שההווצה התחייבות לתאריך הדוחות הכספיים.

"a. Information available prior to issuance of the financial statements indicates that it is probable (i.e. Likely To Occur) that an asset had been impaired or a liability had been incurred at the date of the financial statements."

כמו כן, תנאי הכרחי בתקן חשבונאות בינלאומי מספר 37 (IAS) בדבר הפרשות, התחייבויות תלויות ונכסים תלויים, להכרה בהפרשה, הינו שצפוי (Probable), בהסתברות של "יותר סביר מאשר לא" (More likely than not), שיידרש שימוש במשאבים כלכליים כדי לסלק את המחויבות.

"(b) It is probable (i.e. more likely than not) that an outflow of resources embodying economic benefits will be required to settle the obligation."

כעת, במידה והרף ההסתברותי דלעיל להכרה אינו מתקיים, תוגדר המחויבות כ"תלויה" ולא תוכר בדוחות הכספיים. לא זו בלבד, במידה והסבירות שיידרש שימוש במשאבים כלכליים לסילוק המחויבות קלושה (Remote), הרי שגם לא יידרש לכלול מידע בגינה, אף אם תוצאותיה עשויות להשפיע על החלטותיהם של המשתמשים בדוחות הכספיים.

על מנת להמחיש את הבעיה שלפנינו, נשתמש בדוגמה הפשטנית הבאה: לתאגיד מחויבות אשר בהסתברות של 25% יידרש תשלום בסך של 1,000 אלפי ש"ח לסילוקה. בהתאם לתקן בינלאומי מספר 37 (IAS) ותקן אמריקני מספר 5 (SFAS) אין להכיר בהפרשה, מכיוון שלא צפוי (Probable) שיידרש שימוש במשאבים כלכליים לסילוק המחויבות. אולם, תוחלת תורים המזומנים הצפוי

* המחברים מודים לפרופסור יורם עזן, רו"ח – דיקן ביה"ס למנהל עסקים במסלול האקדמי של המכללה למינהל, ולרו"ח אורי לוי – ראש המחלקה המקצועית – Deloitte בריטמן אלמגור, על הערותיהם והארוותיהם המועילות.

** סומך חייקין – KPMG, והמסלול האקדמי של המכללה למינהל.
*** Deloitte בריטמן אלמגור, והמסלול האקדמי של המכללה למינהל.

הכספיים, באינטראקציה שבין מדידה חשבונאית ובין הכרה חשבונאית, ובתורמתה של מדידה חשבונאית על פי שווי הוגן לשימושיות הדיווח הכספי ולהשפעתה על המאפיינים הראשיים של המידע הכספי – רלוונטיות ומהימנות. כמו כן, נדון במגבלות אמידת הסתברות התרחשותו של אירוע ובפרשנות הטרימינולוגיה ההסתברותית ובכשלי הדיווח הנובעים מהן. בפרק הרביעי נציע גישה להכרה ולמידה של הפרשות ולגילוי בגינן – גישה השווי הוגן ומודל פרקטי ליישומה – מודל ההסתברות הסובייקטיבית.

2. תמצית התקינה הנוכחית לטיפול החשבונאי בהתחייבויות תלויות¹

בישראל אין פרסום מקצועי מקיף בנושא הפרשות, להוציא דרישות גילוי הנכללות בתקנות ניירות ערך, עריכת דוחות כספיים שנתיים, התשנ"ג-1993, והפרקטיקה נשענת בעיקר על הטיפול החשבונאי בארה"ב, אשר אינו עקבי ומתפרס על פני מספר רב של פרסומים מקצועיים.² לעומת זאת, בתקינה הבינלאומית, הטיפול החשבונאי בהפרשות מעוגן בעיקר בתקן בינלאומי מספר 37 (IAS), אשר מספק הדרכה כוללת ומקיפה להכרה ולמידה של הפרשות.³

תקן בינלאומי מספר 37 (IAS) מגדיר הפרשה כהתחייבות שעיתוי פירעונה או סכומה אינו וודאי.⁴ כללי חשבונאות מקובלים בארה"ב אינם משתמשים במונח "הפרשה" בכדי לתאר התחייבויות כאמור, אולם, קיימים מספר רב של פרסומים מקצועיים בארה"ב בנושא התחייבויות, כגון, תקן אמריקני מספר 143 (SFAS) בדבר מחויבויות לסילוק נכסים לזמן ארוך, אשר בפועל מקיימות את המאפיינים החיוניים של הפרשה.

- להרחבה ראה גם ספרם של המחברים וריות חיה פרשר, "חיאוריה חשבונאית", המכון למחקרי משפט וכלכלה בע"מ, מהדורה שניה, 2004.
- הטיפול החשבונאי בהפרשות מעוגן בתקינה האמריקנית בעיקר במסמך יסוד מספר 6 (SFAC), בתקן חשבונאות אמריקני מספר 5 (SFAS), בתקן חשבונאות אמריקני מספר 140 (SFAS), בתקן חשבונאות אמריקני מספר 143 (SFAS) ובהבהרה מספר 45 (FIN) ובהבהרה מספר 14 (FIN) לתקן חשבונאות אמריקני מספר 5 (SFAS). כמו כן, הטיפול החשבונאי בהפרשות מעוגן גם במספר רב של פרסומים אמריקנים אחרים, כגון, פרסומים של צוות המשימה האמריקני לבעיות מזדמנות (EITF) ופרסומים של רשות ניירות בארה"ב (SEC).
- כחלק מתהליך אימוץ פרטני של תקני החשבונאות הבינלאומיים, אישרה הוועדה המקצועית של המוסד הישראלי לתקינה בחשבונאות את תקן חשבונאות מספר 10, המבוסס על תקן חשבונאות בינלאומי מספר 37 (IAS), כניסות לתוקף של תקן זה עוכבה, בין היתר, עקב הסתייגויות מסוימות של לשכת רואי חשבון בישראל.
- הפרשה הינה התחייבות בהגדרה, אולם לעיתים נעשה שימוש במונח "הפרשה" בכדי לתאר התאמת ערכם של נכסים, כגון: פחת, חובות מסופקים, ירידת ערך נכסים ועוד, למרות שהתאמת ערכם של נכסים אינה התחייבות ועל כן אינה הפרשה.

הינה 250 אלפי ש"ח. כפועל יוצא, צד ג' ידרוש עבור נטילת המחויבות בהווה פיצוי בסך של כ-250 אלפי ש"ח לפחות, למרות שלא צפוי (אך אפשרי) שיידרש שימוש במשאבים כלכליים לסילוק המחויבות.¹ כך לדוגמה, היעלה על הדעת שבצירוף עסקים עלות רכישת התאגיד לא תותאם כלפי מטה ב-250 אלפי ש"ח לפחות? יתר על כן, נניח כעת כי לאותו תאגיד שלוש מחויבויות נוספות, אשר אינן דומות ואינן תלויות אחת בשניה, אשר בהסתברות של 25% יידרש תשלום בסך של 1,000 אלפי ש"ח לסילוק כל אחת מהן. גם במקרה זה בהתאם לתקנים הנ"ל אין להכיר בהפרשה, למרות שתוחלת תזרים המזומנים הצפוי הינה 1,000 אלפי ש"ח ($4,000 \times 0.25 =$).

במאמר מוסגר, נציין כי ניתן להתייחס למחויבות בהווה כאל כתיבת אופציות מכר (PUT) שמחיר המימוש שלה אפס ונכס הבסיס הינו תוצאותיה. כמו שאין עוררין כי מבחינה כלכלית לאופציה שווי הוגן, גם אם היא "מחוץ לכסף", כך גם למחויבות בהווה שווי הוגן, גם אם ההסתברות שיידרשו משאבים כלכליים לסילוקה נמוכה מהרף ההסתברותי דלעיל לרישום הפרשה. דהיינו, גם אם הסבירות שיידרש שימוש במשאבים כלכליים לסילוק מחויבות מסוימת נמוכה, ואפילו, קלושה, סביר להניח כי השווי ההוגן של המחויבות גבוה מאפס. כפועל יוצא, אם ירצה תאגיד להעביר את המחויבות לצד ג', הרי שזה ידרוש פיצוי כלכלי עבור נטילת המחויבות, גם אם לא צפוי (אך אפשרי) שיידרש שימוש במשאבים כלכליים לסילוקה.

נשאלת השאלה איפוא, האם בגבולות עקרון הזהירות והמהימנות, הטיפול החשבונאי הננקט כיום להכרה ראשונית בהפרשות ולגילוי בדבר התחייבויות תלויות מביא למיקסום ערך הרלוונטיות של הדיווח הכספי, או שמא כדי להשיג מטרה זו על הדיווח הכספי לשקף בפני המשתמשים בו את השלכות אי הוודאויות הכרוכות בפעילויות התאגיד המדווח. ברקע הדברים יש לזכור כי המטרה העיקרית של הדיווח הכספי היא לספק למשקיעים, לנותני אשראי (קיימים ואפשריים) וכן למשתמשים אחרים מידע שימושי לשם קבלת החלטות רציונליות בנושא השקעה, מתן אשראי וכדומה.

לדין ברשימה זו שלוש מטרות: (א) לסקור את עיקרי הוראות התקינה החשבונאית הנוכחית להכרה בהפרשות ולמידה של הפרשות ביחס לתיאוריה החשבונאית; (ב) לעמוד על בסיס המדידה הנאות של הפרשות בדוחות הכספיים והשלכותיו על המבחנים להכרה בהן; ו-ג) להציע גישה להכרה ולמידה של התחייבויות בתנאי אי וודאות ולגילוי הנדרש בגינן ומודל פרקטי ליישומה. לצורך כך, בפרק השני לרשימה זו נסקור בקצרה את הוראות תקן חשבונאות אמריקני מספר 5 (SFAS) ותקן חשבונאות בינלאומי מספר 37 (IAS) ונעמוד על עיקרי ההבדלים ביניהם. בפרק השלישי נדון בהגדרת התחייבות במסמך יסוד אמריקני מספר 6 (SFAC) בדבר האלמנטים המרכיבים את הדוחות

1. השווי ההוגן של המחויבות הינו לפחות בגובה תוחלת תזרים המזומנים הצפוי, בהנחה שהשחקנים בשוק הינם שוואי סיכון. ראה דיון בפרק 4 להלן.

ב. הכרה ומדידה

על פי תקן חשבונאות בינלאומי מספר 37 יש להכיר בהפרשה כאשר, ורק כאשר:

(א) לתאגיד מחויבות (משפטית או משתמעת) בהווה כתוצאה מאירוע מהעבר,

(ב) צפוי (Probable), דהיינו, יותר סביר מאשר לא, שיידרש שימוש במשאבים כלכליים כדי לסלק את המחויבות, וכן

(ג) ניתן לאמוד בצורה מהימנה את סכום המחויבות.

בכדי להכיר בהפרשה, הן בתקן בינלאומי מספר 37 והן בפרסומים מקצועיים בארה"ב, כל שלושת התנאים דלעיל צריכים להתקיים, כך שאף אחד מהתנאים משלעצמו אינו מספיק בכדי להכיר בהפרשה. לדוגמה, בכדי להכיר בהפרשה נדרשת מחויבות בהווה, גם אם צפוי שיידרש שימוש במשאבים כלכליים לסילוק המחויבות. מחויבות בהווה מתהווה כתוצאה מאירוע אשר התרחש בעבר, ובדרך כלל אינה כפופה להסתברויות. יחד עם זאת, במקרים מסוימים יתכן שלא ברור האם לתאגיד מחויבות בהווה (כגון, בתביעות משפטיות מסוימות). במקרים אלה, על פי תקן בינלאומי מספר 37, רואים באירוע מהעבר ככזה שבגיניו נוצרת מחויבות בהווה אם, בהתחשב בכל הראיות הזמינות, יותר סביר מאשר לא (More Likely Than Not) שלתאגיד מחויבות בהווה לתאריך המאזן.

תקן אמריקני מספר 5 מתמקד בעיקר בהחלטה האם יש להכיר בהפסדים תלויים ומקריש תשומת לב מעטה בלבד למדידה, מעבר לדרישה על-פיה ניתן לאמוד את סכום ההפסד בצורה סבירה (Reasonably). הוא אינו מתייחס לערך הזמן של הכסף, כמו גם למקרים בהם קיים טווח של תזרימי מזומנים, אלא ככלל מאמץ את גישת העלות הצפוייה (Cost Accumulation) כבסיס למדידה חשבונאית, על פיה בדרך כלל הסכום המוכר כהפרשה הינו הסכום אשר הסתברות התממשותו היא הגבוהה ביותר מבין טווח האפשרויות. הבהרה מספר 14 (FIN) לתקן אמריקני מספר 5 מספקת הדרכה מסוימת למדידה של הפסדים תלויים, וקובעת כי במידה וישנו טווח של אפשרויות והסתברות אחד הסכומים בטווח גבוהה יותר מהאחרים, על התאגיד להכיר בסכום זה כהפסד. לעומת זאת, במידה ואף סכום בטווח אינו סביר יותר מהאחר, במקרה הנ"ל (ורק במקרה הנ"ל), על התאגיד להכיר בהפסד על-פי הסכום הנמוך מבין טווח האפשרויות.

בעוד בסיס המדידה של הפרשות בארה"ב אינו אחיד ונדרן במספר רב של תקני חשבונאות ופרסומים מקצועיים אחרים, התקינה הבינלאומית, במסגרת תקן חשבונאות מספר 37, קובעת עקרון מדידה ברור למרבית סוגי ההפרשות, כדלקמן:

(36) *The amount recognised as a provision should be the best estimate of the expenditure required to settle the present obligation at the balance sheet date.*

(37) *The best estimate of the expenditure required to settle the present obligation is the amount that an enterprise would rationally pay to settle the obligation at the balance sheet date or to transfer it to a third party at that time."*

למרות שפרסומים מקצועיים בינלאומיים מגדירים התחייבות בדומה לפרסומים מקצועיים אמריקנים,⁶ לעיתים קיימים בפרסומים אלה הבדלים משמעותיים בעקרונות ההכרה והמדידה של הפרשות. כגון, תקן בינלאומי מספר 37 מגדיר את המונח "צפוי" (Probable) בהגדרת התחייבות כ-"More Likely Than Not" בעוד תקן אמריקני מספר 5 מגדיר את המונח "צפוי" (Probable) כ-"Likely To Occur". ההבדל הנ"ל והבדלים אחרים במבחנים להכרה בהתחייבויות מסוימות, עשויים להביא לכך שתאגיד המיישם כללי חשבונאות בינלאומיים יכיר במחויבות כהתחייבות בדוחות הכספיים, בעוד תאגיד המיישם כללי חשבונאות מקובלים בארה"ב (U.S.GAAP) יגדיר את המחויבות "תלויה", ולהיפך.

להלן עיקרי ההבדלים בין תקן חשבונאות בינלאומי מספר 37 לבין תקן חשבונאות אמריקני מספר 5:

א. הגדרות

מסמך יסוד אמריקני מספר 3 (SFAC), אשר הוחלף בשנת 1985 על ידי מסמך יסוד אמריקני מספר 6 (SFAC) (להלן: "מסמך יסוד מספר 6"), מגדיר עשרה אלמנטים של דוחות כספיים וביניהם "נכסים" ו"התחייבויות". מסמך המסגרת המושגית של התקינה הבינלאומית (Framework) מגדיר "נכסים" ו"התחייבויות" באופן דומה. פרסום המסגרת המושגית הביא לשינוי הסוגיה החשבונאית. אם בעבר הסוגיה החשבונאית התייחסה להכרה ולמדידה של הפסדים תלויים או רווחים תלויים (ראיה תוצאתית), כיום הסוגיה החשבונאית מתייחסת להכרה ולמדידה של התחייבויות או נכסים (ראיה מאזנית).

תקן אמריקני מספר 5 פורסם בשנת 1975, חמש שנים לפני פרסום מסמך יסוד אמריקני מספר 3 (SFAC), ועל כן מתייחס להכרה בהפסדים תלויים ורווחים תלויים. לעומת זאת, תקן בינלאומי מספר 37, אשר פורסם בסוף שנות ה-90, מאמץ את הגישה המודרנית – הראיה המאזנית, ועושה שימוש במונחים אשר לא בהכרח זהים למונחים בפרסומים מקצועיים בארה"ב. למרות שמרבית ההגדרות והעקרונות שבתקן בינלאומי מספר 37 דומים לאלה שבפרסומים מקצועיים בארה"ב, חלקם אינם ברי-השוואה במישור. לדוגמה, כתוצאה מיישום הוראות תקן אמריקני מספר 5, תאגיד עשוי להכיר בהתחייבות בגין הפסד תלוי. סביר להניח כי ההתחייבות מקיימת את המאפיינים החיונים של הפרשה. לעומת זאת, תאגיד עשוי להכיר בהתחייבות בגין מחויבות לסילוק נכסים לזמן ארוך ולהוון את העלויות לנכס. התחייבות זו היא הפרשה, כהגדרתה בתקן בינלאומי מספר 37, אך תוצאתה אינה הכרה בהפסד תלוי, כהגדרתו בתקן אמריקני מספר 5, מכיוון שעלויות המהוונות לנכס בהגדרה אינן הפסד.

6. השווה לדוגמה הגדרת התחייבות במסמך יסוד אמריקני מספר 6 (SFAC) להגדרת התחייבות במסגרת התפישה של התקינה הבינלאומית (FRAMEWORK).

שהקים עבור לקוח, התוצאה היחידה הסבירה ביותר יכולה להיות שהתיקון יצליח בניסיון הראשון בעלות של 1,000 ש"ח, אולם תיעשה הפרשה בסכום גבוה יותר אם יש סבירות משמעותית לכך שיידרשו ניסיונות נוספים. לאמור, בסיס המדידה של מחויבויות בודדות בתקן בינלאומי מספר 37 הינו עלות צפויה, בשינויים מסוימים. סכום ההפרשה נדרש לייצג את התוצאה הסבירה ביותר מבין התוצאות האפשריות. כחנינת תוצאות אפשריות אחרות מתייחסת לדעתנו בעיקר להשוואתן לתוחלת תזרימי המזומנים, כך שבמידה וערך התוצאה הסבירה ביותר אינו בסמוך לתוחלת תזרימי המזומנים, על התאגיד לבחון הכרה בהפרשה על פי התוצאה האפשרית הקרובה ביותר לתוחלת.

לדוגמה, כנגד תאגיד תלויה תביעה משפטית בסך של 1 מיליון ש"ח. יועציו המשפטיים של התאגיד מעריכים כי בהסתברות של 40% לא יימצא התאגיד חייב ובהסתברות של 60% יימצא התאגיד חייב וידרש לשלם 1 מיליון ש"ח. האומדן הטוב ביותר של ההתחייבות, בהתאם לתקן בינלאומי מספר 37, הינו 1 מיליון ש"ח ובהתאם התאגיד נדרש להכיר בהפרשה בסך 1 מיליון ש"ח (בהנחה כי השפעת ערך הזמן של הכסף אינה מהותית).

דוגמה נוספת, תאגיד עשוי להידרש להחליף רכיב משמעותי במסגרת אחריות במכירת מוצר מסוים. עלויות החלפת הרכיב הן 1 מיליון דולר. על פי ניסיון העבר מעריך התאגיד את הסתברות מספר ההחלפות שיידרשו, במסגרת תקופת האחריות למוצר, כדלהלן:

אחת	40
שניים	30
שלוש	30

החלפה אחת במסגרת תקופת האחריות למוצר, שעלותה 1 מיליון דולר, הינה התוצאה שהסתברותה היא הגבוהה ביותר (40%), אולם תוחלת תזרים המזומנים הצפוי (לא מהוונת) הינה 1.9 מיליון דולר $= (1 \times 0.4) + (2 \times 0.3) + (3 \times 0.3)$. במקרה הנ"ל ההסתברות לתוצאה של 1 מיליון דולר היא רק 40%. בהסתברות של 60% העלות תהיה גבוהה יותר. עלות בסך של 2 מיליון דולר, באפשרות שיידרשו שתי החלפות במסגרת האחריות, היא התוצאה האפשרית הקרובה ביותר לתוחלת תזרימי המזומנים (1.9 מיליון דולר) ולכן, לדעתנו, על פי תקן בינלאומי מספר 37, על התאגיד להכיר בהפרשה בסך של 2 מיליון דולר (בהנחה כי השפעת ערך הזמן של הכסף אינה מהותית).

נציין כי לכאורה הטיפול החשבונאי הנ"ל במחויבויות בודדות אינו תואם את עקרון המדידה בתקן – שווי הוגן. הסיבה לכך עשויה להיות נעוצה בסתירה הלוגית הקיימת בין בסיס המדידה הראשי בתקן – שווי הוגן, לבין הרף ההסתברותי אותו מאמץ התקן להכרה ראשונית בהפרשה. לדיון נרחב בנושא יחסי הגומלין שבין מדידה חשבונאית לבין הכרה חשבונאית, ראה פרק 3.2 לרשימה זו.

הסכום המוכר כהפרשה חייב להיות האומדן הטוב ביותר של היציאה (Expenditure) הנדרשת לסילוק המחויבות בהווה לתאריך המאזן. האומדן הטוב ביותר של היציאה הנדרשת הינו הסכום שתאגיד ישלם, באופן רציונלי, כדי לסלק את המחויבות לתאריך המאזן או כדי להעבירה לצד שלישי לאותו תאריך. למעשה, עקרון המדידה בתקן בינלאומי מספר 37 דומה להגדרת "שווי הוגן" במספר תקני חשבונאות בינלאומיים ואמריקניים – הסכום שבו ניתן להחליף נכס, או לסלק התחייבות, בעסקה בתום לב בין קונה מרצון לבין מוכר מרצון, הפועלים בצורה מושכלת.

תקן בינלאומי מספר 37 מתמודד עם אי וודאויות ביחס לסכום המחויבות בדרכים שונות, בהתאם לנסיבות המקרה. כאשר ההפרשה הנמדדת קשורה באוכלוסייה גדולה של פריטים, המחויבות נאמדת על ידי שקלול כל התוצאות האפשריות בהסתברויות המתייחסות אליהן. דהיינו, על פי גישת התוחלת,⁷ אשר עקרונותיה מפורטים במסמך יסוד אמריקני מספר 7 (SFAC) בדבר שימוש בתזרימי מזומנים וערך נוכחי לצורך מדידה חשבונאית.⁸

לדוגמה,⁹ תאגיד מוכר טובין עם אחריות המכסה את הלקוחות בגין עלות התיקונים של ליקויים כלשהם בייצור שיתגלו תוך ששת החודשים הראשונים לאחר הרכישה. אם יתגלו ליקויים קלים בכל המוצרים שנמכרו, עלות התיקונים תהיה בטווח שבין 0.9 לבין 1.1 מיליון ש"ח (חציון הטווח 1 מיליון ש"ח). אם יתגלו ליקויים חמורים בכל המוצרים שנמכרו, עלות התיקונים תהיה 3.8, 3.9, 4, 4.1 או 4.2 מיליון ש"ח (חציון הטווח הינו 4 מיליון ש"ח). ניסיון העבר של התאגיד ותחזיות עתידיות מצביעות על כך כי, בגין השנה הבאה, ב-75% מהטובין שנמכרו לא יהיו ליקויים, ב-20% מהטובין שנמכרו יהיו ליקויים קלים וב-5% מהטובין שנמכרו יהיו ליקויים חמורים. מכיוון שההפרשה הנמדדת קשורה באוכלוסייה גדולה של פריטים, המחויבות נאמדת על ידי שקלול כל התוצאות האפשריות בהסתברויות המתייחסות אליהן. תוחלת עלות התיקונים היא: $400,000 \text{ ש"ח} = (0.2 \times 1,000,000) + (0.75 \times 0) + (0.05 \times 4,000,000)$.

כאשר נמדדת מחויבות בודדת, קובע תקן בינלאומי מספר 37 כי התוצאה היחידה הסבירה ביותר יכולה להיות האומדן הטוב ביותר של ההתחייבות, עם זאת התאגיד נדרש לבחון תוצאות אפשריות אחרות. כאשר תוצאות אפשריות אחרות הן בעיקר גבוהות יותר או נמוכות יותר מאשר התוצאה הסבירה ביותר, האומדן הטוב ביותר יהיה סכום גבוה יותר או סכום נמוך יותר, בהתאמה. לדוגמה,¹⁰ אם על תאגיד לתקן תקלה רצינית במחקן משמעותי

7. תוחלת היא הממוצע המשוקלל של התוצאות האפשריות של X, כאשר משקל על תוצאה אפשרית הוא ההסתברות לתוצאה האפשרית.

8. כינוי פורסמה הצעה לתקן חשבונאות אמריקני בדבר מדידה על פי שווי הוגן. ההצעה מספקת מסגרת עקרונות למדידה של נכסים והתחייבויות על פי שווי הוגן, והדרכה כוללת ומקיפה ליישום עקרונות אלה.

9. הדוגמה לקחה מסעיף 39 לתקן חשבונאות בינלאומי מספר 37.

10. הדוגמה לקחה מסעיף 40 לתקן חשבונאות בינלאומי מספר 37.

ג. רף הסתברותי להכרה ולגילוי

בתקן בינלאומי מספר 37, כמו גם בתקן אמריקני מספר 5, קיימים רפים הסתברותיים ליציאה של משאבים כלכליים לצורך הכרה ראשונית בהפרשה, "צפוי" (Probable) ולצורך גילוי בדבר התחייבויות חלויות, "קלוש". המבחנים דלעיל מחייבים קביעת הסתברות התרחשותו של אירוע, אשר הינה תהליך מורכב וסובייקטיבי. כך לדוגמה, יתכן כי מעריכים סבירים יגיעו למסקנות שונות האם אפשרי, האם יותר סביר מאשר לא, או האם קרוב לוודאי שאירוע מסוים יתרחש.

לכאורה, סף ההכרה בהפרשה בתקנים החשבונאים הנ"ל זהה. אולם, אין הדבר כך בהכרח. בשונה מהסף ההסתברותי לגילוי, סף ההכרה בהפרשה בתקן בינלאומי מספר 37 נמוך ביחס לתקן אמריקני מספר 5 – תקן חשבונאות בינלאומי מספר 37 עושה שימוש במונח "צפוי" בכדי לתאר אירוע בו התוצאה הינה יותר סבירה מאשר לא (More Likely Than Not), בעוד תקן אמריקני מספר 5 עושה שימוש במונח "צפוי" בכדי לתאר אירוע שתוצאתו Likely to Occur¹¹. לא זו בלבד, המונח "צפוי" בתקן אמריקני מספר 5 נתון לפרשנות. ניתן לפרש מונח זה כך שדרושה הסתברות של מעל 80% בכדי להכיר בהפסד תלוי, ואילו ניתן לקבל פרשנות אחרת כך שדרושה הסתברות של מעל 70%¹² לעומת זאת, השימוש במונח "צפוי" בתקן בינלאומי מספר 37 בא לתאר אירוע שההסתברות לקיומו גבוהה מההסתברות לאי קיומו (קרי, מעל 50%).

לצורך הקביעה האם צפוי שימוש במשאבים כלכליים לסילוק אוכלוסייה גדולה של פריטים, תקן בינלאומי מספר 37 עושה שימוש בגישת התוחלת. לאמור, בחינת קבוצת המחויבויות כחטיבה אחת. אף כי הסבירות שיידרש שימוש במשאבים כלכליים לצורך סילוק פריט יחיד עשויה להיות קלושה, בהחלט ייתכן שצפוי שימוש במשאבים כלכליים כדי לסלק את קבוצת המחויבויות בשלמותן.

לדוגמה, יצרן מעניק אחריות במועד המכירה לרוכשי מוצריו. בהתאם לתנאי הסכם המכירה, מתחייב היצרן להחזיר למצב תקין, על ידי תיקון או החלפה, ליקויים שהתגלו במוצר בתוך שלוש שנים מיום המכירה. על פי ניסיון העבר, ההסתברות שלקוח יחבע על-פי הסכם האחריות הינה 10%. במקרה הנ"ל לא צפוי שיידרש שימוש במשאבים כלכליים לסילוק מחויבות ספציפית (בגין מכירה ספציפית), אך צפוי שיידרש שימוש במשאבים כלכליים לגבי האחריות בכללותה.

11. המונח "צפוי" (Probable) מוגדר מפורשות, לגבי תקני חשבונאות מסורמים, בתקינה החשבונאית הבינלאומית החדשה כ-More Likely Than Not. ראה מילון מונחים הנכלל בתקן חשבונאות בינלאומי מספר 3 (IFRS) ובתקן חשבונאות בינלאומי מספר 5 (IFRS).
12. יש לציין כי מחקרים שנערכו בארה"ב, המתבססים על שאלונים שנשלחו לרואי חשבון ואחרים, מלמדים כי קיימת שונות בפירוש המונח "צפוי" בתקן אמריקני מספר 5. במחקרים אלה ממוצע הרף ההסתברותי להכרה לראשונה בהפסד תלוי הינו מעל כ-70%.

הבעייתיות בקיומו של רף הסתברותי להכרה בהפרשות, באה לידי ביטוי במלוא עוצמתה במבחנים השונים להכרה בהפרשות ולהכרה בהשבות. לדוגמה, תקן בינלאומי מספר 37 קובע כי כאשר חוזי שהיציאות הנדרשות, כולן או חלקן, לסילוק הפרשה יוחזרו על ידי צד אחר, יש להכיר בהשבה כאשר, ורק כאשר, וודאי למעשה (Virtually certain) שההשבה תתקבל אם התאגיד יסלק את המחויבות.¹³ יוצא איפוא כי בדרך כלל השבה, אשר עשויה לנטרל את מלוא השפעתה של הפרשה על הדוחות הכספיים, תוגדר כ"תלויה", ולא תוכר בדוחות הכספיים. אולם, שינוי קל בהסתברות שיידרש שימוש במשאבים כלכליים לסילוק מחויבות לעיתים תוצאתו אי-הכרה בהפרשה.

3. דיון ובסיס למסקנות

3.1 כללי

מסמך יסוד אמריקני מספר 6 מגדיר התחייבות כהקרה צפויה (Probable) של משאבים כלכליים בעתיד, הנובעת ממחויבות בהווה של ישות מסוימת להעביר נכסים או לספק שירותים בעתיד לישויות אחרות, כתוצאה מעסקאות או אירועים שהתרחשו בעבר.¹⁴

"Probable future sacrifices of economic benefits arising from present obligations of a particular entity to transfer assets or provide services to other entities in the future as a result of past transactions or events." (CON 6, Par. 35).

בהתאם להגדרה זו, להתחייבות שלושה מאפיינים חיוניים: (א) היא מייצגת מחויבות נוכחית של ישות לישות אחרת, שסילוקה צפוי לדרוש העברה בעתיד של נכסים (או מתן שירותים) או שימוש בעתיד בנכסים, במועד ספציפי, בהתרחש אירוע מסוים או על פי דרישה; (ב) החובה או האחריות מחייבת ישות מסוימת, והיא אינה מותירה או כמעט ואינה מותירה לישות אפשרות להימנע מהקרה של משאבים כלכליים בעתיד; ו- (ג) העסקה (או אירוע אחר) אשר הביאה למחויבות של הישות התרחשה בעבר.

יוצא איפוא כי מאפיין חיוני של התחייבות הינו קיומה של מחויבות אשר צפוי (Probable) שסילוקה ידרוש בעתיד יציאה של משאבים כלכליים. כאמור, הפירוש אשר ניתן בתקן אמריקני מספר 5 ובתקן בינלאומי מספר 37 למונח "צפוי" (Probable)

13. בתקן חשבונאות מספר 10 של המוסד הישראלי לתקינה בחשבונאות נוספה הבהרה שהשבה תיחשב כוודאית למעשה אם לתאגיד הסכם חוזי עם גוף מבטח להחזר התשלום בגין ההפרשה ואם אין שום אות מניסיון העבר, או מתוך תנאי ההסכם, או מניסיון אחרות שעשוי להטיל ספק סביר בדבר קבלת ההשבה. (כאמור, כניסתו לתוקף של תקן זה עוכבה).
14. בשנת 2000 פרסם המוסד לתקינה בארה"ב הצעה לתיקון מסמך יסוד מספר 6 (SFAC). בהתאם להצעה, הגדרת התחייבות תתוקן כך שבסופה יתווסף משפט לפיו התחייבות תכלול מחויבויות מסוימות אשר דורשות או מחייבות יישובן באמצעות הנפקת מניות ואשר אינן יוצרות יחסי בעלות (Ownership Relationship). הרקע להצעה הנ"ל הינו שכיחותם של מכשירים פיננסיים הדורשים או מאפשרים הסדר באמצעות הנפקת מניות, אך אינם יוצרים מערכת יחסים הדומה למערכת היחסים שבין תאגיד ובעלי מניות.

(ג) המידע על הפריט יכול להשפיע על החלטות המשתמשים בדוחות הכספיים (המידע רלבנטי).

(ד) המידע על הפריט בר-אימות, נייטרלי ומשקף באופן נאות את התופעות אותם הוא אמור לייצג (מצג מהימן).

בכדי למדוד פריט אשר מקיים את הקריטריונים לעיל להכרה בדוחות הכספיים, יש לבחור את בסיס המדידה הרלוונטי ואת יחידת המדידה. ברם, אף על פי שהחלטה להכיר בנכס או בהתחייבות (או שינויים בנכס קיים או בהתחייבות בהווה) אינה דומה להחלטה על בסיס המדידה הרלוונטי, קיימת אינטראקציה בלתי נמנעת בין מדידה חשבונאית לבין הכרה חשבונאית, כאמור במסמך יסוד אמריקני מספר 7, כדלהלן:

"The decision to recognize an asset or liability (or a change in an existing asset or liability) is different from the decision about a relevant measurement attribute. However, there are unavoidable interactions between accounting recognition and measurement." (CON 7, Par. 55).

לדעתנו, ניתן להתמודד עם אי וודאויות, ולכמת את השפעתן, באמצעות מדידה חשבונאית. שווי הוגן של מחויבות (כמו גם פריטים אחרים) משקף את אי הודאויות וציפיות השוק ביחס למחויבות, לרבות אי וודאויות ביחס לפירעונה, עיתוי פירעונה וסכומה של מחויבות. לאמור, התוצאה המתקבלת במדידה על פי שווי הוגן הינה צפויה, ולפיכך, לדעתנו, רף הסתברותי ליציאה של משאבים כלכליים כמבחן להכרה בהפרשות אינו נאות או אינו מתאים כאשר בסיס המדידה הינו שווי הוגן.

להלן שתי דוגמאות מהתקנה החשבונאית הנוכחית למדידה של הפרשות על פי שווי הוגן ולהשפעתה על הכרה חשבונאית:

(א) סילוק נכסים לזמן ארוך

תקן חשבונאות אמריקני מספר 143 (SFAS) בדבר הטיפול החשבונאי במחויבויות לסילוק נכסים לזמן ארוך דן בהכרה לראשונה, מדידה לראשונה ומדידה בתקופות עוקבות של מחויבויות משפטיות לסילוק נכסים לזמן ארוך, ומהווה שינוי משמעותי ביחס לפרקטיקה הנוהגת. עד לפרסומו של תקן אמריקני מספר 143, הטיפול החשבונאי בארה"ב במחויבויות לסילוק נכסים לזמן ארוך לא היה אחיד, תאגידים מסוימים הכירו בעלויות אלה בהתאם להוראות המיסוי, ואילו אחרים הכירו בהן רק במועד סילוק הנכסים בפועל. בהתאם לתקן, תאגיד יכיר לראשונה בשווי ההוגן של התחייבות (כהגדרתה במסמך יסוד מספר 6) הנובעת ממחויבות משפטית לסילוק נכסים לזמן ארוך במועד התהוותה, אם ניתן לאמוד את שווי ההוגן באופן סביר (Reasonable).

(ב) ערבויות

הבהרה מספר 45 (FIN) לתקן חשבונאות אמריקני מספר 5 בדבר הכרה, מדידה וגילוי לגבי ערבויות שניתנו, מהווה שינוי משמעותי לעומת הפרקטיקה הנוהגת ביחס לטיפול החשבונאי, לרבות דרישות הגילוי, בגין ערבויות מסוימות. בהתאם להבהרה מספר

בהגדרה לעיל, הינו שדרושה סבירות מסוימת ליציאה של משאבים כלכליים בכדי להכיר בהתחייבות. אולם, כאמור במסמך יסוד אמריקני מספר 6, אין הדבר כך בהכרח, כדלקמן:

"Probable is used with its usual general meaning, rather than in a specific accounting or technical sense (such as that in Statement 5, par. 3), and refers to that which can reasonably be expected or believed on the basis of available evidence or logic but is neither certain nor proved (Webster's New World Dictionary, p. 1132). Its inclusion in the definition is intended to acknowledge that business and other economic activities occur in an environment characterized by uncertainty in which few outcomes are certain." (CON 6, Par. 35, Footnote No. 21).

בהתאם לאמור לעיל, אין דרישה בהגדרת התחייבות במסגרת המושגית לסבירות מסוימת של יציאת משאבים כלכליים. אלא, הכללת המונח "צפוי" (Probable) באה להבהיר כי פעילות עסקית, כמו גם פעילות כלכלית אחרת, מתרחשת כסביבה המאופיינת באי-ודאויות לגבי התוצאות האפשריות. בדומה, במסגרת המושגית גם אין רף הסתברותי לגילוי. אלא, בגין כל מידע אשר עשוי להשפיע על החלטותיהם של המשתמשים בדוחות הכספיים נדרש גילוי (עיקרון הגילוי הנאות (Fair Disclosure)).

יתר על כן, נשאלת השאלה הבסיסית כיצד לפרש את המונח "הקרבה כלכלית צפויה"? האם יהא זה נכון לפרשו כך שקיימת הקרבה כלכלית צפויה כאשר ורק כאשר קיים תזרים מזומנים יחיד שהינו בחזקת "צפוי", או לחילופין, גם כאשר תוחלת תזרימי המזומנים מעירה על יציאה עתידית של משאבים כלכליים. על מנת להמחיש את האמור לעיל, נשתמש בדוגמה הבאה: תאגיד חתם על ערבות בגין הלוואה שנטל לקוח מתאגיד בנקאי. מימוש הערבות אינו צפוי ולכן לא קיים תזרים מזומנים יחיד שהינו בחזקת "צפוי". יחד עם זאת, מבחינה כלכלית, אין עוררין כי מחיר המכירה ללקוח משקף פרמיה המייצגת את תוחלת תזרימי המזומנים שיוקרו בעתיד בגין הערבות. האם יעלה על הדעת שאותו תאגיד לא יידרש להכיר במחויבות הגל בדוחותיו הכספיים כלל?

3.2 הכרה חשבונאית, מדידה חשבונאית והאינטראקציה ביניהן

"הכרה חשבונאית" הינה התהליך בו מוכר או נכלל פורמלית בדוחות הכספיים פריט כנכס, בהתחייבות, כהכנסה, כהוצאה או כדומה. המבחנים להכרה בפריט בדוחות הכספיים נגזרים מהמאפיינים האיכותיים של המידע החשבונאי והם מסייעים לשימוש אופרטיבי בהגדרת האלמנטים של הדוחות הכספיים לשם פתרון סוגיות חשבונאיות. בהתאם למסמך יסוד אמריקני מספר 5 (SFAC) בדבר הכרה ומדידה בדוחות הכספיים של תאגידים עסקיים, פריט יוכר בדוחות הכספיים, בכפוף לשני אילוצים-מהותיות ועלות-תועלת, בהתקיים כל ארבעת הקריטריונים להלן:

(א) הפריט עומד בהגדרת אלמנט של הדוחות הכספיים. כגון, הפריט מקיים את המאפיינים החיוניים בהגדרת התחייבות.

(ב) הפריט ניתן למדידה באופן מהימן.

אם כן יאולץ לעשות כן. הסכום אותו יהיה מוכן לשלם התאגיד עבור סילוק המחויבות בהווה (והסכום אשר יהיה מוכן לקבל צד ג' עבור נטילת המחויבות בהווה) קרוב יותר ל-109 אלפי ש"ח מאשר לכל אחת מהתוצאות האפשריות.

כפועל יוצא, מדידה של הפרשות על פי שווי הוגן תחרום משמעותית להערכת תזרים המזומנים העתידי של התאגיד, מינוף התאגיד, נזילות התאגיד וליכולת ההשוואתיות. לאמור, תביא למיקסום ערך הרלוונטיות של הדיווח הכספי.

3.3.2 שימוש באומדנים ומהימנות האמידה

את סוגיית בסיס המדידה בדוחות הכספיים יש לבחון גם מהיבט התחליפיות הקיימת בין המאפיינים הראשיים של המידע הכספי (רלוונטיות ומהימנות). בתנאים אידיאליים, הבחירה בין אלטרנטיבות חשבונאיות צריכה לספק מידע שהינו גם מהימן יותר וגם רלוונטי יותר. אולם, לעיתים יש "להקריב" חלק ממאפיין אחד תמורת תוספת במאפיין אחר, אך בכל מקרה נדרשת רמה מינימלית של רלוונטיות ומהימנות.

על פי רוב להפרשות אין מחיר מצוטט בשוק פעיל ונדרש שימוש בטכניקות מדידה, כגון, ערך נוכחי צפוי (Expected present value), בכדי לאמוד את שווי הוגן. גישת הערך הנוכחי הצפוי מבוססת על שקלול טווח תזרימי המזומנים החזויים האפשריים לפי הסתברויות והיוונים לפי שיעור ריבית אחד. קרי, יישום גישת הערך הנוכחי הצפוי מחייב שימוש נרחב באומדנים, הערכות, שיקול דעת והקצאות. ברם, גם בגישה המסורתית למדידה של הפרשות, גישת העלות הצפויה, נדרש שימוש משמעותי באומדנים, הערכות, שיקול דעת והקצאות, לשם אמידת סבירות התממשות המחויבות וסכום היציאה הצפוי. יוצא אפוא כי מדידה של הפרשות לפי שווי הוגן תספק מידע נוסף וערך רלוונטי, להערכת תזרים המזומנים העתידי של התאגיד, מינוף התאגיד ונזילות התאגיד, וכל זאת לדעתנו ללא שימוש נוסף משמעותי באומדנים ובהערכות. דהיינו, מבלי לפגוע משמעותית במהימנות הדוחות הכספיים. לאמור, מדידה של הפרשות לפי שווי הוגן כמעט ואינה יוצרת קונפליקט בין מהימנות הדוחות הכספיים לבין רלוונטיות הדוחות הכספיים. לעניין זה מן הראוי לציין את האמור במסמך יסוד מספר 7:

"Techniques like the use of expected cash flows can extend the application of present value to measurements for which it was previously considered unsuitable. The use of simplifying assumptions allows accountants to develop present value measurements that are sufficiently reliable and certainly more relevant than undiscounted measurements." (CON 7, Par. 73)

הטיפול החשבונאי בהפרשות, כאמור, על פי רוב מחייב קביעת ערכים הסתברותיים להתרחשותו של אירוע, אשר הינה תהליך מורכב וסובייקטיבי. יתכן כי מעריכים שונים יגיעו למסקנות שונות האם אפשרי, האם יותר סביר מאשר לא או האם קרוב לוודאי שאירוע מסוים יתרחש. לפיכך, כתוצאה מקיומו של הרף ההסתברותי דלעיל להכרה, מחויבויות זהות עשויות להיות

45, ככלל, תאגיד נדרש להכיר לראשונה בשווי הוגן של התחייבות בגין העמדת ערבות (למעט החריג להלן), גם אם לא צפויה יציאה של משאבים כלכליים לסילוק הערבות (דהיינו, לא קיים רף הסתברותי להכרה). אלא אם כן, במועד העמדת הערבות מתקיימים המבחנים להכרה בתקן אמריקני מספר 5. במקרים כאמור, על התאגיד להכיר בהתחייבות על פי הגבוה מבין השווי ההוגן של הערבות או הסכום הנדרש על פי בסיס המדידה בתקן אמריקני מספר 5.¹⁵

בשתי הדוגמאות לעיל מיושמת הלכה למעשה גישת השווי ההוגן, על פיה, באופן כללי, על תאגיד להכיר לראשונה בשווי ההוגן של מחויבות בהווה שעיתוי פירעונה או סכומה אינו וודאי, במועד בו התהוותה התחייבות, גם אם לא צפוי (אך אפשרי) שיידרש שימוש במשאבים כלכליים לסילוקה.

3.3 בחירת בסיס המדידה

3.3.1 בסיס המדידה ורלוונטיות הדוחות הכספיים

בסיס המדידה של הפרשות בתקינה הנוכחית אינו אחיד, וכולל גם מדידה על פי עלות צפויה (Cost Accumulation) וגם מדידה על פי שווי הוגן. כאשר בסיס המדידה הינו עלות צפויה, באופן כללי, סכום ההפרשה מייצג את העלות אשר צופה התאגיד שתידרש בעתיד בכדי לסלק את המחויבות. שווי הוגן של התחייבות אינו זהה לעלות הצפויה, מכיוון שהעלות הצפויה אינה כוללת את הערכות השוק ביחס לתזרימי המזומנים הצפויים. הסוגיה מהו בסיס המדידה הנאות של הפרשות מייצגת אי-הסכמה ביחס למטרות המדידה בדוחות הכספיים. יש הטוענים כי מדידה של הפרשות על-פי שווי הוגן אינה מייצגת לעיתים את העלות אשר תידרש בעתיד לסילוק המחויבות ועל כן אינה מצג מהימן. אולם, התוצאה המתקבלת במדידה של הפרשות לפי שווי הוגן משקפת את הסכום אשר היה נדרש לשלם התאגיד בהווה בכדי לסלק את המחויבות.

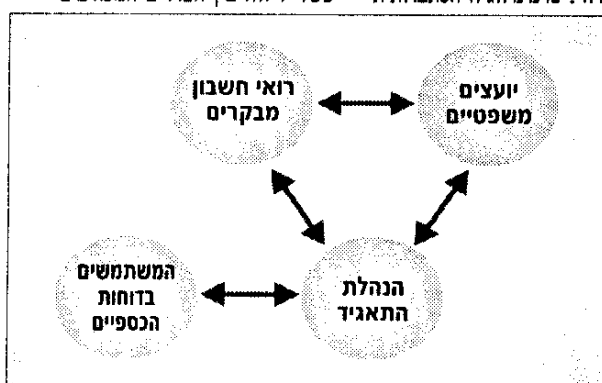
לדוגמה, תאגיד ערב למוסד בנקאי בגין הלואה שנטל צד ג'. התאגיד צופה כי יאלץ לשלם 10 אלפי ש"ח או 1,000 אלפי ש"ח בהסתברות של 90%-10%, בהתאמה. השווי ההוגן של המחויבות הוא 109 אלפי ש"ח בקירוב ($= 0.1 \times 1,000 + 0.9 \times 10$), אך הסכום שיאלץ התאגיד לשלם בעתיד אינו 109 אלפי ש"ח, אלא 10 אלפי ש"ח או 1,000 אלפי ש"ח. במידה ובסיס המדידה הינו עלות צפויה, התאגיד יכיר בהפרשה בסך של 10 אלפי ש"ח. אולם, צד ג' לא יסכים ליטול את המחויבות כעת תמורת 10 אלפי ש"ח, באופן דומה התאגיד לא יסכים לשלם כעת 1,000 אלפי ש"ח תמורת סילוק המחויבות, אלא

15. בהערת אגב נציין כי, לדעתנו, הטיפול החשבונאי בערבויות בתקינה הבינלאומית אינו שונה מהותית מהתקינה האמריקנית. במועד העמדת ערבות שוויה ההוגן מקיים את ההגדרה של מכשיר פיננסי, ולכן הכרה ומדידה לראשונה של ערבויות תעשה בהתאם לתקן חשבונאות בינלאומי מספר 39 (IAS) בדבר מכשירים פיננסיים: הכרה ומדידה, אשר מחייב בדרך כלל להכיר בשווי הוגן של מכשיר פיננסי. לאחר מכן, הטיפול החשבונאי בערבויות יקבע בהתאם להוראות תקן חשבונאות בינלאומי מספר 37.

3.4 כשלי דיווח הנובעים מטרימינולוגיה הסתברותית¹⁶

התחומים ההסתברותיים לסילוקה של מחויבות, בתקן אמריקני מספר 5 ובתקן בינלאומי מספר 37, נתונים לפרשנות.¹⁷ כתוצאה מכך, על פי רוב, גם כאשר נעשה שימוש באותה טרימינולוגיה הסתברותית, עשויה להיווצר שונות בקביעת הערכים הכמותיים לסילוקה של מחויבות, הן על ידי הצדדים המעורבים בקביעתה: הנהלת התאגידים, היועצים המשפטיים ורואי החשבון המבקרים, והן על ידי המושפעים ממנה: המשתמשים בדוחות הכספיים (ראה איור: טרימינולוגיה הסתברותית – כשלי דיווח בין הצדדים המעורבים).

איור: טרימינולוגיה הסתברותית – כשלי דיווח בין הצדדים המעורבים

ברומה לקביעת רף הסתברותי להכרה ראשונית בהפרשה, בתקנות ניירות ערך ובפרסומים מקצועיים בארה"ב ובינלאומיים נקבע רף הסתברותי לגילוי ביחס להתחייבויות תלויות. כך לדוגמה, תקן בינלאומי מספר 37 קובע כי תאגיד לא נדרש לחת גילוי בגין התחייבויות תלויות אם האפשרות לשימוש במשאבים כלכליים קלושה. קביעה דומה ניתן למצוא בתקן אמריקני מספר 5 ובתקנה 36 לחקנות ניירות ערך (עריכת דוחות כספיים שנתיים), התשנ"ג-1993.

בהעדר פרשנות ברורה (נומריט) לטרימינולוגיה ההסתברותית (הן לענין ההכרה והן לענין הגילוי) אין ברשות המשתמשים בדוחות הכספיים את היכולת לצפות את פרשנות התאגיד ויועציו המשפטיים למונחים ההסתברותיים. כפועל יוצא, אין הם יכולים לאמוד את היקף ההתחייבויות התלויות אשר לא קיבל ביטוי בדוחות הכספיים. כך לדוגמה, תאגיד עשוי לפרש את המונח "קלוש" כהסתברות של עד 20%, ואילו המשתמשים בדוחות הכספיים עשויים לפרש את המונח "קלוש" כהסתברות של עד 10%. כתוצאה מכך, התאגיד עשוי להגדיר את סבירות סילוקה של

מדוחות באופן שונה על ידי תאגידים שונים – תאגיד אחד עשוי להגדיר מחויבות בהווה "תלויה" ואילו תאגיד אחר עשוי להכיר בגין אותה מחויבות בהפרשה בדוחות הכספיים. אולם, באמצעות מדידה של הפרשות על פי שווי הוגן ניתן יהא לצמצם את היקף השפעתם של עיוותים אלה להיבט המדידה בלבד. לאמור, במדידה של הפרשות על פי שווי הוגן לקביעת הערכים ההסתברותיים השפעה על מדידה חשבונאית אך לא על הכרה חשבונאית.

לצורך ההמחשה ניקח את הדוגמה הפשטנית הבאה: לשני תאגידים (אשר לצורך הדוגמה יכונה תאגיד א' ותאגיד ב') מחויבות וזה בהווה. תאגיד א' ותאגיד ב' מעריכים כי בהסתברות של 40%-60%, בהתאמה, תידרשנה עלויות בסך של 1,000 אלפי ש"ח לסילוק המחויבות. בטבלה להלן נציג את ההשפעה של השונות באמידת ההסתברות על סכום ההפרשה שיוכר בדוחות הכספיים, אם בכלל, בשני מצבי עולם אפשריים: במצב עולם A בו התאגידים מיישמים את גישת העלות הצפויה ובמצב עולם B בו התאגידים מיישמים את גישת השווי ההוגן. במצב עולם A תאגיד א' לא יכיר בהפרשה בדוחות הכספיים, מכיוון שלא "צפוי" שיידרש שימוש במשאבים כלכליים לסילוק המחויבות, ואילו תאגיד ב' יכיר בהפרשה בסך של 1,000 אלפי ש"ח. לעומת זאת, במצב עולם B הן תאגיד א' והן תאגיד ב' יכירו בהפרשה בדוחות הכספיים, כך שטעות או אי-דיוק אחד הצדדים EX-POST באמידת ההסתברות תבוא לידי ביטוי בסכום ההפרשה שיוכר בדוחות הכספיים.

סכום ההפרשה	—	1,000	400	600
-------------	---	-------	-----	-----

בהתאם לטבלה לעיל, בגישת העלות הצפויה (מצב עולם A) השפעת השונות באמידת ההסתברות הינה 1,000 אלפי ש"ח, ואילו בגישת השווי ההוגן (מצב עולם B) — 200 אלפי ש"ח ($(1,000 \times (0.6 - 0.4))$). ללמדך, בגישת השווי ההוגן טעות (או אי דיוק) באמידת הערכים ההסתברותיים משפיעה על סכום ההפרשה, אולם, בניגוד לגישת העלות הצפויה, תוצאתה בהכרח אינה אי-הכרה בהפרשה. קרי, רגישות גישת העלות הצפויה, ביחס לגישת השווי ההוגן, לטעות (או אי-דיוק) משמעותית EX-POST באמידת הערכים ההסתברותיים גבוהה יותר.

יש הטוענים כי מדידה של הפרשות על-פי שווי הוגן תפגע בהשוואתיות הדוחות הכספיים, כתוצאה מכך ש"תאלץ" תאגידים להשתמש בטכניקות מדידה והערכה אשר אינן בהכרח דומות. לדעתנו, אין ממש בטענה זו. נהפוך הוא, מדידה על פי שווי הוגן תתרום להשוואתיות הדוחות הכספיים. שווי הוגן מספק בסיס ניטרלי להשוואה בין ישויות. הוא מחייב הכרה ומדידה עקבית של הפרשות, ללא תלות בסבירות שיידרש שימוש במשאבים כלכליים לסילוק המחויבות וללא תלות בהערכות ההנהלה באשר לאופן סילוק המחויבות.

16. להרחבה ראה גם מחקרם של פרופסור יוסי אהרונז' וד"ר אייל סולגניק, "תלויות" — בחינה תאורטית ואמפירית של עקרונות המדידה והדיווח, מכון יוסף קסירר למחקר בחשבונאות, יוני 1992.
17. להתייחס את המונח "צפוי" בתקן בינלאומי מספר 37, המפורש כיותר סביר מאשר לא (קרי, פרשנות כמותית ברורה — הסתברות של מעל 50%). יחד עם זאת, נזכיר כי רף הסתברותי להכרה בהפרשה, כשלעצמו, יוצר כשלי דיווח משמעותיים.

או במסגרת התאגיד עצמו. שהרי, מדובר בפיצול עלות הרכישה וייחוסה להתחייבות מזוהה אשר לא שולם בגינה בנפרד.

למותר לציין כי המוסד הבינלאומי לתקינה בחשבונאות בחר להכיר בהתחייבויות תלויות במסגרת צירוף עסקים על אף שמדובר בטיפול חשבונאי שאינו "שמרני" (הכרה בהפרשה במסגרת צירוף עסקים מגדילה את המוניטין הכלתי מופחת).

4. מודל מוצע

על פי הגישה המוצעת ברשימה זו, על תאגיד להכיר לראשונה בשווי ההוגן של מחויבות בהווה שעיתי פירעונה או סכומה אינו וודאי במועד בו התהוותה התחייבות (כהגדרתה במסמך יסוד אמריקני מספר 6 (SFAC)), כל זאת במידה וניתן לאמוד את שווי ההוגן במידה מספקת של מהימנות. כמו כן, יש לכלול גילוי נאות ביחס לאותן הפרשות שהמידע בגינן עשוי להשפיע על החלטותיהם של המשתמשים בדוחות הכספיים.

בנישת השווי ההוגן אין רף הסתברותי להכרה ראשונית בהפרשות, אלא המבחנים להכרה הינם: (א) קיומה של התחייבות, כהגדרתה במסמך יסוד מספר 6 ו- (ב) יכולת התאגיד לאמוד את השווי ההוגן של המחויבות במידה מספקת של מהימנות. כך לדוגמה, תאגיד לא יכיר בהפרשה אם לא קיימת מחויבות בהווה לתאריך המאזן. לעומת זאת, תאגיד יכיר בשווי ההוגן של מחויבות כהתחייבות (הפרשה) בדוחות הכספיים, גם אם לא צפוי (אך אפשרי) שיידרש שימוש במשאבים כלכליים כדי לסלק את המחויבות (בהנחה כי מתקיימים יתר המבחנים להכרה).

להפרשות על פי רוב אין מחיר מצוטט בשוק פעיל, ולא ניתן להתייחס למחירן של מחויבויות דומות. לכן, אמידת שווי הוגן של הפרשה לרוב מחייבת שימוש בטכניקות מדידה. ביישום טכניקות מדידה לאמידת שווי הוגן של התחייבות, המטרה הינה לאמוד את השווי של הנכסים אשר ידרשו כעת ל- (א) יישוב ההתחייבות מול נותן האשראי, או (ב) העברת ההתחייבות לישות אחרת עם דירוג אשראי דומה. עקרונות טכניקות מדידה של ערך נוכחי, כפי שנקבעו במסמך יסוד מספר 7 (SFAC), חלים הן על התחייבויות והן על נכסים.¹⁸ אולם, יישומם לגבי התחייבויות מחייב התאמה של שיעור הריבית להיוון או של תזרימי המזומנים לדירוג האשראי של הישות. הפרשות על פי רוב אינן מייצגות נכס של ישות מסוימת, כגון: התחייבות למניעת זיהום אוויר. על כן, באמידת שווי הוגן של הפרשה, על פי רוב, המטרה היא להעריך את המחיר שידרוש צד ג', עם דירוג אשראי דומה, עבור נטילת המחויבות בהווה.

גישת הערך הנוכחי הצפוי, בדרך כלל, הינה טכניקת המדידה הטובה ביותר לאמידת שווי הוגן של הפרשה. על פי גישה זו, חישוב ערך נוכחי מתבצע על ידי שקלול טווח תזרימי המזומנים

מחויבות מסוימות "קלושה", בעוד לפי פרשנות המשתמשים בדוחות הכספיים הסבירות לסילוקה של המחויבות גבוהה מ"קלושה", ועל כן נדרש התאגיד לגילוי בגין אותה מחויבות בדוחות הכספיים. מדידה של הפרשות על פי שווי הוגן מייצגת את הצורך במונחים הסתברותיים ובפרשנות, ומציגה בפני המשתמשים בדוחות הכספיים את תוחלת תזרימי המזומנים.

כשל דיווח נוסף הנגזר מאי קביעת ערכים כמותיים ברורים לטרמינולוגיה ההסתברותית הינו פגיעה בהשוואתיות הדוחות הכספיים. אי בהירות פרשנות הטרמינולוגיה ההסתברותית עשויה להביא לכך שמחויבויות זהות דיווחו באופן שונה על ידי תאגידים שונים. לדוגמה, תאגיד א' עשוי לפרש את המונח צפוי בתקן אמריקני מספר 5 כהסתברות של מעל 75% ואילו תאגיד ב' כהסתברות של מעל 65%. ניתן לקבל את פרשנותם של שני התאגידים, אולם כתוצאה מהשוונות בפרשנות המונח "צפוי", תאגיד א' עשוי להגדיר מחויבות מסוימת "תלויה" ואילו תאגיד ב' עשוי להכיר בגין אותה מחויבות בהפרשה בדוחות הכספיים.

בכוחה של הגישה המוצעת ברשימה זו – גישת השווי ההוגן, לבטל כליל כשלי דיווח אלה. יישומה הפרקטי של גישה זו כמעט ומייתרת את הכעיה – השפעת השוונות בפרשנות הטרמינולוגיה ההסתברותית, כך שהיא תוגבל להיבט המדידה (כלכד) ולא תגורר אי דיווח על מידע מהותי. ראוי להדגיש כי בגישה המוצעת ברשימה זו, התחייבויות תקבלנה ביטוי כמותי ומילולי בדוחות הכספיים, אלא אם כן השפעתן אינה מהותית. שהרי, ההחלטה האם נדרש תאגיד לגילוי בדוחות הכספיים נגזרת אך ורק ממידת המהותיות של ההפרשה, אשר נקבעת איכותית (האם קיימת סבירות כי החלטותיו של המשתמש הסביר יושפעו כתוצאה מהשטט המידע), ולא מרף הסתברותי, כזה או אחר.

3.5 הכרה בהתחייבויות תלויות במסגרת צירוף עסקים

תקן חשבונאות בינלאומי מספר 3 (IFRS) (להלן: "תקן בינלאומי מספר 3") בדבר צירופי עסקים שפורסם לאחרונה, קובע כי כחלק מהקצאת עלות הרכישה בצירוף עסקים, על הרוכש להכיר בנפרד בשווי ההוגן של התחייבויות תלויות, במידה ושווין ההוגן ניתן למדידה מהימנה. לאמור, הכרה בהתחייבות תלויה במסגרת צירוף עסקים אינה תלויה כלל ברף הסתברותי כלשהוא ליציאה של משאבים כלכליים. למעשה, תקן בינלאומי מספר 3 מכיר ביכולת התאגיד לאמוד את שווי ההוגן של התחייבויות תלויות ומאמץ את עקרונות גישת השווי ההוגן, לעניין הכרה ראשונית בהפרשות ומדידתן במסגרת צירוף עסקים.

יוצא אפוא כי העקרונות שנקבעו בתקן בינלאומי מספר 3 להכרה בהפרשות במסגרת צירופי עסקים אינם עולים בקנה אחד עם העקרונות שנקבעו בתקן בינלאומי מספר 37. כתוצאה מכך, תאגיד מוחזק עשוי להגדיר מחויבויות מסוימות "תלויות", ולא להכיר בגינן בהפרשה בדוחות הכספיים, ואילו בגין אותן מחויבויות ממש תוכרנה הפרשה בדוחות הכספיים המאוחדים של התאגיד המחזיק. יש לציין כי לעניין מהימנות המדידה אין נפקא מינה באילו נסיבות נבחנת הכרה בהפרשה, האם במסגרת צירופי עסקים

18. ראה גם הצעה לתקן חשבונאות אמריקני בדבר מדידה על פי שווי הוגן.

הניסוי המקרי, אלא בדרך אחרת, התלויה רבות באישיותו ובניסיון חייו של האדם הקובע אותה. לעניין זה מן הראוי לציין את האמור במסמך יסוד מספר 7:

"Adopting fair value as the objective of present value measurements does not preclude the use of information and assumptions based on an entity's expectations. As a practical matter, an entity that uses cash flows in accounting measurements often has little or no information about some or all of the assumptions that marketplace participants would use in assessing the fair value of an asset or a liability. In those situations, the entity must necessarily use the information that is available without undue cost and effort in developing cash flow estimates. The use of an entity's own assumptions about future cash flows is compatible with an estimate of fair value, as long as there are no contrary data indicating that marketplace participants would use different assumptions. If such data exist, the entity must adjust its assumptions to incorporate that market information." (CON 7, Par. 38).

אימוץ שווי הוגן כמטרה של ערך נוכחי אינו מונע שימוש במידע ובהערכות המבוססות על ציפיות הישות. למעשה, לעיתים קרובות לישות יש מעט, אם בכלל, מידע ביחס להנחות עליהן יתבססו השחקנים בשוק לצורך אמידת השווי ההוגן של נכס או התחייבות. במקרים כאמור, לשם אמידת תזרים המזומנים, על הישות להשתמש במידע הזמין שאינו כרוך בעלויות ומאמצים מופרזים. שימוש בהערכות הישות ביחס לתזרימי מזומנים עתידיים יאה להערכת שווי הוגן, כל עוד אין מידע אחר המצביע על כך שהשחקנים בשוק יעשו שימוש בהערכות אחרות. במידה וקיים מידע כאמור, על הישות להתאים את הערכותיה לאלו של השחקנים בשוק.

לדעתנו, כאשר לתאגיד אין ניסיון עבר לאמידת תזרימי המזומנים האפשריים ו/או לאמידת הסתברויות התממשותם, שימוש בהסתברות סובייקטיבית (Subjective Probability) הינו פתרון פרקטי נאות לאמידת שווי הוגן של מחויבויות באמצעות גישת הערך הנוכחי הצפוי. מודל ההסתברות הסובייקטיבית נסמך על הפרקטיקה הנהוגה כיום, על פי רוב, לסיווגן של מחויבויות שעתיד פירעונן או סכומן אינו וודאי. בפרקטיקה נהוג לסווג מחויבויות כאמור לקטגוריות, בהתאם לסבירות התממשותן (כגון, וודאי למעשה, יותר סביר מאשר לא, אפשרי, קלוש). הקטגוריות הנ"ל למעשה מייצגות טווח של הסתברויות וניתן להשתמש בהן כנקודת מוצא לאמידת תוחלת תזרים המזומנים הצפוי לסילוק מחויבות. על פי מודל זה, כל תאגיד נדרש להגדיר קטגוריות לסבירות שיידרש שימוש במשאבים כלכליים לסילוק מחויבויות שעתיד פירעונן או סכומן אינו וודאי ולייחס טווח הסתברויות לכל קטגוריה, במידת הצורך התאגיד יערכן את הטווח ו/או את הקטגוריות, על פי ניסיון העבר או מידע חדש. כל מחויבות כאמור, אשר לא ניתן להעריך את שוויה ההוגן באמצעים נאותים יותר, תוקצה על ידי התאגיד לקטגוריה המתאימה, ובכך יקבעו הערכים ההסתברותיים אשר ישמשו בסיס לאמידת שוויה ההוגן של המחויבות. יש לציין כי לשם ייחוס מחויבות כאמור לקטגוריה המתאימה ולשם קביעת טווח תזרימי המזומנים, על פי רוב נדרש

החזויים האפשריים לפי הסתברויות, כשהם מהווים לפי שיעור ריבית אחד. ביישום גישה זו, כמו גם בגישות אחרות, יש לשקף את אי הוודאויות הכרוכות בתזרים המזומנים, במידה ואלה לא נכללו בחישוב התוחלת והשחקנים בשוק דורשים פרמיה עבור אי הוודאויות.

במרבית המקרים השחקנים בשוק "שונאי סיכון" (Risk Averse). משקיע שונא סיכון ידרוש פרמית סיכון (Risk Premium) עבור נטילת מחויבות הכרוכה באי וודאויות, כך שהמחיר שידרוש עבור מחויבות כאמור גבוה יותר מהמחיר שידרוש עבור מחויבות בה תזרים המזומנים וודאי, וזאת גם אם תוחלת תזרים המזומנים בשני המקרים זהה.¹⁹ ניתן לשקף את פרמיית הסיכון בשיטות שונות, בשיעור הריבית להיוון או באמצעות התאמת תוחלת תזרים המזומנים. אולם, לעיתים פרמיית הסיכון אינה ניתנת לאומדן מהימן. במקרים כאמור, האומדן הטוב ביותר לשווי ההוגן של מחויבות עשוי להיות תוחלת תזרים המזומנים הצפוי (מותאמת לדרוג האשראי של הישות), מהוונת בשיעור הריבית חסרת הסיכון במשק.

על אף שבדרך כלל גישת הערך הנוכחי הצפוי הינה טכניקת המדידה הטובה ביותר לאמידת שווי הוגן של הפרשה, יש לתת את הדעת ליישומה הפרקטי. תיאורטית, גישת הערך הנוכחי הצפוי מחייבת אמידת כל התוצאות האפשריות וייחוס הסתברות לכל אחת מהן. פרקטית, כאשר לתאגיד מידע מוגבל, ניתן להסתפק במספר מצומצם של תרחישים אפשריים. במידה ולתאגיד ניסיון עבר, על פי רוב, ניתן להשתמש במידע זה, לשם אמידת ההסתברויות ותזרימי המזומנים האפשריים. לדוגמה, תאגיד מוכר טובין עם אחריות למשך תקופה מסוימת, המשפה את הלקוחות בגין פגמים מסוימים במוצר. על בסיס נתוני העבר, סביר להניח שניתן לאמוד באופן מהימן את השיעור הצפוי של המוצרים הפגומים ואת תזרימי המזומנים האפשריים. אולם, תופעות רבות בחברה אינן חוזרות על עצמן. במקרים אלה, בדרך כלל, לא ניתן לייחס הסתברות לכל אחת מהתוצאות האפשריות. אין גם אפשרות לקבוע את ההסתברות בגבול של שכיחות מסוימת, שהרי אין מדובר בניסויים שניתן לחזור עליהם שוב ושוב, כגון, בתביעות משפטיות מסוימות אשר אינן דומות לתביעות בעבר. לשם אמידת השווי ההוגן של מחויבויות במקרים אלה, לדעתנו יש להשתמש ב"הסתברות סובייקטיבית" (Subjective probability). דעה אישית של אדם, על הסיכויים למאורע נתון, מכונה "הסתברות סובייקטיבית". הסתברות סובייקטיבית לא נקבעת על ידי שיקולים לוגיים של סימטריה ולא על ידי חזרות רבות על

19. לדוגמה, לתאגיד שני נכסים עם תוחלת תזרים מזומנים זהה, בסך של 10,000 ש"ח, אשר צפויה להתקבל בעוד 10 שנים. אולם, בעוד תוחלת תזרים המזומנים מונכס א' וודאית, תוחלת תזרים המזומנים מונכס ב' אינה וודאית. תזרים המזומנים בפועל מונכס ב' יהא בין 8,000 ש"ח ל-12,000 ש"ח. אם שיעור הריבית חסרת הסיכון במשק הינו 5%, משקיע שונא סיכון ישלם עבור נכס א' כ-6,139 ש"ח ($= \frac{10,000}{1.05^{10}}$), בעוד עבור נכס ב' ישלם המשקיע סכום נמוך יותר, למרות שתוחלת תזרים המזומנים בשני המקרים זהה.

נדרש להכיר בהפרשה בגין מחויבות א' בסך של 200 אלפי ש"ח ($= 0.1 \times 2,000$) ובגין מחויבות ב' בסך של כ-710 אלפי ש"ח ($= 0.355 \times 2,000$) (בהנחה שהשפעת ערך הזמן של הכסף אינה מהותית).

5. סוף דבר

בשנים האחרונות עומדת שאלת בסיס המדידה בדוחות הכספיים על סדר יומו של המקצוע. לדיון המקצועי בסוגיה זו השלכות משמעותיות לא רק על מדידה חשבונאית אלא גם על הכרה חשבונאית, כך שהתאמת בסיס המדידה של פריטי דוחות כספיים עשויה לחייב התאמת המבחנים להכרה בהם. בתקינה הנוכחית, על פי רוב, בכדי להתמודד עם אי-וודאויות נקבע רף הסתברותי להכרה ראשונית בהפרשות וכתוצאה מכך לעיתים מחויבויות בהווה אינן מוכרות בדוחות הכספיים, ומוגדרות "תלויות", אף על פי שהן עשויות לקיים את המאפיינים החיוניים של התחייבות. יתר על כן, לדעתנו הרף ההסתברותי דלעיל אינו מתחייב ממגבלות הדיווח הכספי ואינו מביא למיקסום ערך הרלוונטיות של הדוחות הכספיים.

באמצעות טכניקות מדידה פשוטות יחסית ומהימנות דיין, לדעתנו, ניתן להרחיב את המקרים בהם בסיס המדידה של הפרשות הוא שווי הוגן. כמו שניתן לאמוד את שווי ההוגן של הפרשות לצורך הקצאת עלות הרכישה בצירוף עסקים וניתן לאמוד את שווי ההוגן של ערכויות, ניתן, על פי רוב, לאמוד את שווי ההוגן של הפרשות אחרות, ובכך להביא להכרה נאותה יותר בדוחות הכספיים. כאשר בסיס המדידה של הפרשה הינו עלות צפויה, התוצאה המתקבלת אינה מייצגת את הערכות השוק ביחס לתזרים המזומנים הצפוי ועל כן עשוי להידרש רף הסתברותי להכרה. לעומת זאת, כאשר בסיס המדידה הינו שווי הוגן, רף הסתברותי להכרה בהפרשה אינו נאות או אינו מתאים. מדידה על פי שווי הוגן משקפת באופן מובנה את כלל אי הוודאויות ביחס למחויבות ויוצרת שקיפות (Transparency), כך שהתוצאה המתקבלת, לאמור – תוחלת הערך הנוכחי של תזרימי המזומנים, הינה צפויה. פועל יוצא, לדעתנו, על תאגיד להכיר לראשונה בשווי ההוגן של מחויבות בהווה שעיתוי פירעונה או סכומה אינו וודאי במועד בו התהוותה התחייבות (כהגדרתה במסמך יסוד אמריקני מספר 6 (SFAC)), כל זאת במידה וניתן לאמוד את שווי ההוגן במידה מספקת של מהימנות.

יש לציין כי בגישה המוצעת לעיל אין משום שינוי במבחנים הבסיסיים להכרה בהתחייבות בתיאוריה החשבונאית, כך שלא כל הליך משפטי כנגד תאגיד בהכרח יחייב הכרה בהפרשה בדוחות הכספיים. לדוגמה, מבחן העומד ביסוד הגישה המוצעת ברשימה זו להכרה בהפרשה הינו קיומה של מחויבות בהווה (משפטית או משתמעת). חביעה קנטרנית כנגד תאגיד, בנסיבות בהן קיימת וודאות גבוהה כי אירוע המחויבות לא התרחש, אינה מייצגת מחויבות בהווה כתוצאה מאירוע שהתרחש בעבר, ועל כן לא תביא להכרה בהפרשה בדוחות הכספיים.

גישת השווי ההוגן מחייבת על פי רוב שימוש בטכניקת הערך

התאגיד להסתייע במומחים, כגון, ביועצים משפטיים, על כן מתבקש שלא להיכנס יזבזב כללי הדיווח בהפרשות ומילון המונחים של התאגיד.

ניתן להגדיר, לדוגמה, ארבע קטגוריות, בהתאם לפרקטיקה הנוהגת כיום, לסכירות שיידרש שימוש במשאבים כלכליים לסילוק מחויבויות כאמור, כדלקמן:

קרוב לוודאי	מעל 70	71-100
יותר סביר מאשר לא	מעל 50	51-70
אפשרי (Reasonably possible)	מעל 20	21-50
קלוש (Remote)	עד וכולל 20	0-20

כאשר טווח התוצאות האפשריות בקטגוריה רציף וכל תוצאה בטווח אפשרית כמו כל תוצאה אחרת (התפלגות אחידה), לשם אמידת הסתברות בודדת להתרחשות האירוע, יש להשתמש בחציון הטווח. במקרים אחרים, על התאגיד להתאים את הטווח לנסיבות הספציפיות. לעיתים תאגיד אינו יכול לאמוד את תזרים המזומנים הצפוי (או תזרימי מזומנים צפויים) אלא טווח של תזרימי מזומנים, גם במקרים כאמור ניתן ליישם את מודל ההסתברות הסובייקטיבית, בשינויים המתחייבים.

במאמר מוסגר נציין כי, לדעתנו, בד בבד עם אימוץ גישה זו, יש להסדיר את הקשר שבין היועצים המשפטיים (ומומחים אחרים) לבין התאגיד המדווח, כך שתקבע מתכונת מובנית למכתב מהיועצים המשפטיים, אשר תכלול ביטויים מילוליים ו/או כמותיים של הסתברות התואמים את אלה של התאגיד המדווח.²⁰

להלן דוגמה פשטנית ליישום מודל ההסתברות הסובייקטיבית:

לתאגיד שתי מחויבויות בהווה אשר אינן תלויות אחת בשניה (אשר לצורך הדוגמה יכנונו מחויבות א' ומחויבות ב'). במידה ותידרשנה עלויות לסילוק מחויבות א' או ב' הן תסתכמנה בסך של 2 מיליון ש"ח. למחויבויות אין מחיר מצוטט בשוק פעיל ולתאגיד אין ניסיון עבר אשר על פיו ניתן לאמוד את הערכים ההסתברותיים.

התאגיד מגדיר את הסכירות שיידרש שימוש במשאבים כלכליים לסילוק מחויבות א' ומחויבות ב' "קלושה" ו"אפשרית", בהתאמה. בהנחה שהתאגיד הגדיר קטגוריות בדומה לדוגמה לעיל, הסתברות התממשות מחויבות א' היא בין 0% ל-20% והסתברות התממשות מחויבות ב' היא בין 21% ל-50%. בהנחה שטווח התוצאות האפשריות בקטגוריות רציף וכל תוצאה בטווח אפשרית כמו כל תוצאה אחרת, הסתברות התממשות מחויבויות א' ומחויבות ב' הינה 10%-35.5%, בהתאמה. בהתאם, התאגיד

20. להרחבה ראה גם מחקרם של פרופסור יוסי אהרונ וד"ר אייל סולגניק, "תלויות" – בחינה תאורטית ואמפירית של עקרונות המדידה והדיווח, מכון יוסף קסירר למחקר בחשבונאות, יוני 1992.

הנוכחי הצפוי, אשר יישומה הפרקטי כרוך בקשיים. לשם כך, במסגרת רשימה זו, הוצע מודל ה"הסתברות הסובייקטיבית" (Subjective probability) אשר מציג פתרון פרקטי לבעיה האובייקטיבית – קביעת הערכים ההסתברותיים לסילוקה של מחויבות, ובכך מסייע לאמידת תוחלת תזרים המזומנים הצפוי. אמידת הסתברות התרחשותו של אירוע הינה תהליך מורכב וסובייקטיבי, אשר עשוי להטעות EX-POST את המשתמשים בדוחות הכספיים. אולם, בעוד בתקינה הנוכחית לעובדה הבלתי נמנעת הנ"ל עשויה להיות השפעה על הכרה חשבונאית עצמה, בגישת השווי ההוגן הערכים ההסתברותיים באים לידי ביטוי במסגרת המדידה החשבונאית, כך שצפוי להצטמצם היקף התגודתיות של הדוחות הכספיים כתוצאה מטעות (או אי-דיוק) משמעותית EX-POST באמידת הערכים ההסתברותיים.

יתר על כן, בהתאם לגישה המוצעת ברשימה זו גם רף הסתברותי לגילוי אינו נחרץ. במקום זאת, יש לתת גילוי לגבי כל סוג של הפרשה, אלא אם כן אין המידע מהותי בהתאם לכללי חשבונאות מקובלים. בדרך זו יקבלו לידיהם המשתמשים בדוחות הכספיים את כל המידע המהותי, אשר עשוי להשפיע על החלטותיהם, והמידע לא יהא כפוף ל"פילטר" הסתברותי.

עוד נציין כי לדעתנו יש מקום להרחיב את הדיון גם לעניין שימוש בגישת השווי ההוגן לצורך הכרה ומדידה של עסקאות ואירועים אשר התרחשו בעבר ואשר קיימת אי וודאות ביחס להטבות הכלכליות אותם הם מייצגים (פריטים אלה מייצגים חלק מסוים מתוך פריטים המכונים לעיתים "נכסים תלויים"). לדיון בנושא זה

עשויה להיות תרומה משמעותית לשימושיות הדיווח הכספי, במיוחד לאור העיוותים הנוצרים והאסימטריה הקיימת בין הטיפול החשבונאי בפריטים כאמור לבין הטיפול החשבונאי בהפרשות. במסגרת הדיון ראוי גם לבחון האם ניתן להתמודד עם אי וודאות הכרוכות בפריטים כאמור באמצעות מדידה לפי שווי הוגן, כך שמחד גיסא, יצטמצם היקף המקרים בהם מצבי אי וודאות יביאו לאי הכרה כנכס בדוחות הכספיים, ומאידך גיסא, אי הוודאות ופרמית הסיכון הנובעת מהן (Risk Premium) חקבלנה ביטוי במסגרת המדידה בדוחות הכספיים. לדוגמה, לדעתנו, יש לבחון את בסיס המדידה של נכס מס נדחה בדוחות הכספיים ובעקבות לבסיס המדידה להתאים את המבחנים להכרה. לא יעלה על הדעת שמחד גיסא, לא יינתן ביטוי כמותי כלל לנכס מס נדחה במידה ולא מתקיים הרף ההסתברותי דלעיל להכרה ומאידך גיסא, במידה ומתקיים הרף ההסתברותי להכרה תוכר מלוא ההטבה הפוטנציאלית, אשר עשויה להיות גבוהה משמעותית משווי ההוגן, כנכס מס נדחה בדוחות הכספיים. לדוגמה, בצירוף עסקים כאשר לישות הנרכשת הפסדים מועברים לצורכי מס, הישות עשויה להכיר במלוא ההטבה הפוטנציאלית כנכס מס נדחה בדוחות הכספיים, בעוד בגין ההטבה הפוטנציאלית הנ"ל ישלם הרוכש סכום נמוך יותר, שהינו שווה ההוגן. כתוצאה מכך, בהעדר הפרשים אחרים, במועד הרכישה ייווצר מוניטין שלילי, אשר יוכר כרווח בהתאם לתקינה הבינלאומית בנושא צירופי עסקים (IFRS 3). האמור הינו אבסורד ונוגד את העיקרון הכלכלי הבסיס, לפיו לא יתכן רווח במועד הרכישה.